

ТЕМЕ, г. XL, бр. 3, јул–септембар 2016, стр. 1157–1170

Оригинални научни рад

Примљено: 27. 11. 2015.

Ревидирана верзија: 22. 07. 2016.

Одобрено за штампу: 17. 10. 2016.

UDK 32.019.5:808.5

ПОЛИТИЧКО БЕСЕДНИШТВО ЗОРАНА ЋИНЂИЋА – ПРИНЦИП УТОПИЈЕ И ЛОГИКА НАДЕ

Марко М. Ђорђевић^{1*}, Добривоје Станојевић²

¹Универзитет у Крагујевцу, Факултет педагошких наука, Јагодина, Србија

²Универзитет у Београду, Факултет политичких наука, Београд, Србија
marko.djordjevic@pefja.kg.ac.rs

Апстракт

У раду се истражује политичко беседништво Зорана Ћинђића, уз стављање акцента на реторичко-стилску анализу појединих беседа, те на вербалне и невербалне аспекте политичке комуникације. Његове политичке беседе се, на основу теоријског модела о постојању доминантних комуникацијских парадигми, посматрају у оквиру демократске парадигме политичког комуницирања. Наше интересовање је једним значајним делом било усмерено и у правцу одређивања жанровских модела и жанровских специфичности Ћинђићевих политичких беседа, а потом и на учовање најважнијих политичких идеја у контексту општих геополитичких, историјских, културних и социјалних промена. Применом компаративне стилско-реторичке анализе појединих политичких беседа Зорана Ћинђића, издвојили смо њихова заједничка обележја и детаљније описали специфичности беседничког поступка које су карактеристичне за овог говорника.

Кључне речи: политичка беседа, политички говор, политичко комуницирање, политичке идеје, беседнички поступак, парадигме политичког комуницирања, вербално комуницирање, невербално комуницирање.

ZORAN ĐINĐIĆ'S POLITICAL ORATORY – PRINCIPLE OF UTOPIA AND LOGIC OF HOPE

Abstract

The paper explores Zoran Đinđić's political oratory by placing emphasis on the rhetorical and style analysis of certain speeches, as well as on the verbal and non-verbal aspects of communication. On the grounds of the theoretical model on the existence of dominant communication paradigms: authoritarian, democratic and liberal-democratic ones, his political speeches have been observed within the democratic paradigm of political communication. To a significant extent, our interest has been directed towards determining genre models and genre specificities of Đinđić's political speeches and also towards recognizing the most important political ideas in the context of general

geopolitical, historical, cultural and social changes. By applying comparative rhetorical and style analysis to certain Đinđić's political speeches, we have singled out their common characteristics and described in more details the specificities of oratory procedures characteristic for this speaker.

Key words: political speech, political speaking, political communication, political ideas, oratory procedure, political communication paradigms, verbal communication, non-verbal communication.

УВОД

У политичком беседништву развијаном после привидног укидања идејно-политичког монополизма и постепеног успостављања плурализма политичких идеја у Србији током деведесетих година прошлог века, политичари су у својим беседама различито изражавали свој однос према истини и добробити државе и грађана.

Стварањем властитих комуникацијских канала (интерперсоналних, групних и масовних) и одржавањем доминантног политичког дискурса у јавном мњењу, говорници ауторитарне парадигме политичког беседништва (Слободан Милошевић, Војислав Шешел, Томислав Николић, Александар Вучић) тежили су ка успостављању политичког монопола и идеолошке идентичности између комуникатора (говорника) и већинске публике (политичког аудиторијума).

То су покушавали да постигну веома често заснивајући своје беседе и на аргументацији силе, уместо коришћењем силе исправних политичких аргумената, негирајући реторичким, а често и недозвољеним политичким средствима, мањински, тј. алтернативни дискурс и неке од најзначајнијих политичких идеја развијаних у оквиру демократске парадигме политичког беседништва.

Насупрот беседништву настајалом од 1988. до 2000. у оквиру ауторитарне парадигме политичког комуницирања, настаје говорништво реторички легитимисано и засновано на демократским принципима које се везује за политичко деловање и рад вођа и лидера из водећих опозиционих партија: Николе Милошевића, Драгољуба Мићуновића, Косте Чавошког, Вука Драшковића, Зорана Ђинђића, Весне Пешић, Слободана Гавриловића, Војислава Коштунице, као и за рад и јавну делатност интелектуалаца и уметника Драгослава Михаиловића, Александра Деспића, Борислава Михајловића Михиза, Матије Бећковића, Љубомира Симовића и др.

У њиховим политичким беседама и говорима доминирали су умеренији политички ставови, засновани на демократским принципима и окренути ка идејама слободе, истине, социјалне правде и економског препорода, у којима се изражавала потреба за успостављањем другачије уређеног друштва, ослобођеног самовоље аутократа и савремених тирана.

*ОД АУТОРИТАРНОГ КА ДЕМОКРАТСКОМ
ПОЛИТИЧКОМ КОМУНИЦИРАЊУ*

Говорници демократске парадигме политичког беседништва своје говорништво у највећој мери граде на негацији ауторитарног реторичког наслеђа и говорништва владајуће политичке елите, залажући се за процесе демократизације и европске модернизације. „Поред реторичког залагања за отклањањем раскола између идеја националног и грађанског, традиционалног и модерног, цивилизацијског и назадног, у овом политичком беседништву, иако различито схваћене, изражене су тежње за редефинисањем колективног идентитета друштва и успостављање демократских вредности. Иако полиморфна и у одређеној мери заснована на противуречностима, ова комуникацијска парадигма изнедрила је неке од темељних вредности вишепартизма – спремност на јавно изражавање различитих политичких гледишта, слободу мисли и говора, право на другачије мишљење и политичко опредељење и делање” (Ђорђевић 2012, стр. 393).

Један од истакнутих политичара чије се политичке беседе могу посматрати у оквиру демократске парадигме политичког комуницирања је Зоран Ђинђић. Припада оним беседницима који су своје говорничко умеће поступно усавршавали, потврђујући старо правило да је реч о вештини која не представља урођени дар, већ се развија и унапређује вежбом и учењем.

Могло би се рећи да је Ђинђић усавршавао своју беседничку вештину паралелно са напредовањем на политичкој сцени, од независног интелектуалца и научника (1977–1989), народног посланика, председника Демократске странке, градоначелника Београда, једног од водећих опозиционих лидера (1990–2000), па све до премијера Републике Србије (2001–2003).

Његови говори и јавни наступи следе ту развојну линију, а ефекти вишегодишње „политике на терену”, путовања по Србији, непосредних и отворених сусрета са грађанима на митинзима, трибинама, конвенцијама и осталим јавним скуповима огледају се у унапређењу политичке комуникације и развоју самосвојне беседничке стратегије.

То се посебно уочава у политичким беседама и говорима одржаним од 1996. до 2000, у време када је као председник Демократске странке предводио бројне опозиционе протесте против власти Слободана Милошевића. У свакодневним сусретима са грађанима током вишемесечних демонстрација коалиције *Заједно* (ДС, СПО, ГСС) због непризнавања резултата локалних избора (1996–1997), Зоран Ђинђић се истакао као беседник који је на једноставан, сликовит начин успевао да својим енергичним говорима улије оптимизам код слушалаца. Његови говори подстицали су развој активизма неопход-

ног за спровођење друштвених и социјалних реформи, мотивисали и уливали веру у будућност.

ПРИНЦИП УТОПИЈЕ И ЛОГИКА НАДЕ

У Ђинђићевим политичким беседама и говорима из тог периода, али и касније од 2000. до 2003, употребом сатиричко-иронијског, али и алегоријског поступка, разобличава се ауторитет Слободана Милошевића и других политичких противника (Војислава Шешеља, Војислава Коштунице, Вука Драшковића). Говорно излагање почива на наглашеним контрастима и парадоксима, приметно је ослањање на народни хумор и кратке шаљиве приче са поентом. У њима долази до интеракције између басне, вица и драмских (комедија, фарса) и наративних (анегдота, бајка, парабола) књижевних жанрова.

Ђинђићева беседа на митингу поводом председничких избора 26. септембра 2002. у Београду заснована је управо на таквом полифонијском беседничком поступку:

„Замислите у једној кошници да се организују избори за председника кошнице. И онда се сети трут, десет година је спавао у топлој кошници, мудар је, ником се није замерио, крила није поквасио, и одлучио да се кандидује и сви га воле, а што да га не воле кад је трут. И кренуо по Србији да оговара пчеле радилице, мрзовољан, подгојен, љут, увређен, ништа му не ваља! Не раде довољно те пчеле радилице, има трут примедбе. Њега да питају, радиле би још више. Срећом нико га не пита, али и да га питају.

И кренуо трут по Србији и открио велику тајну – лоше се живи у Србији. Открио Америку, пчеле раде много, имају мало, тешко је стање и он се увредио, почео да тражи кривце зашто се тако тешко живи у Србији, кад он у свом кабинету у својој топлој кошници, смислио би он много добрих рецепата, али неко други да вуче кола уместо њега. А он да седи на тим колима. Пробудили смо га и петог октобра овде смо га донели! Није дошао, донели смо га!” (Ђинђић, интернет).

Посредством сликовитих параболоа, тј. поређења која се претварају у пример, и метафора, Ђинђић је успевао да „језик политике” приближи најширем слоју грађана, руководећи се поетском елоквенцијом и „логиком фикције” (Коен; Нејгел 1982, стр. 374) у расправљању о сложеним друштвеним проблемима. Тиме је политичку комуникацију учинио делотворном појачавајући емоционалну снагу и сугестивност својих политичких идеја.

Говорећи о метафорама као „нужном начину схватања и саопштавања нових идеја”, Морис Коен (Moris Kohen) и Ернест Нејгел (Ernest Nagel) сматрају да су „са гледишта друштвеног деловања фикције, као и елоквенције, важне у давању емоционалне енергије

ставовима које желимо да људи усвоје. Интересовање за неистину није у ствари тако велико као интересовање за очување цењених веровања, чак и ако ово друго садржи крајње илузије чија је пријатност мање или више пролазна” (Коен & Нејгел 1982, стр. 377).

Истина, Ђинђићеви говори су у великој мери садржали утопијски потенцијал – било онда када је заговарао тезу да је довољно да Милошевић оде са власти да би Србија кренула путем убрзаног развоја или идеју да је препрека таквом развоју – као у говору из 2002. године – Војислав Коштуница, тадашњи председник Републике Србије. Заступајући такве идеје, Ђинђић је најчешће говорио о будућности, захтевајући у форми императивног обраћања од слушаоца да покушају да замисле како ће она изгледати. Градећи своје излагање на одговорима на питања која је постављао слушаоцима, доприносио је сугестивности, стварајући привид дијаложке ситуације:

„То је један точак који се полако окреће, један замајач, али пред Србијом је добра будућност, најбољи дани Србије су пред нама. Ја вам то гарантујем, ја видим друге земље, свакога дана упоређујем нашу земљу и видим свакога дана све боље стојимо. Не у својим главама, него у поређењу са другима. Први пут можемо да се поредимо са другима и да будемо поносни на себе. Па зар је то мало после две године?

Драги пријатељи, ја могу лако да замислим, можете и ви, Србију за две или три године. Не морам да затворим очи да замислим Србију са добрим путевима, са десетине хиљада предузећа око тих путева, са милионима људи који раде, који зарађују, који троше, који путују, који се заљубљују, који рађају децу, једну срећну Србију, једну веселу Србију, један оптимизам, једну позитивну енергију” (Ђинђић, интернет).

Користећи дијаложку (еротемску) методу, овај говорник је мотивисао слушаоце да размишљају и покушају да пронађу одговоре на питања, иако је то суштински значило да прихвате одговоре које је он нудио, доживљавајући их притом као своје сопствене. Његова беседа одржана 9. марта 1996. у Београду, на годишњицу деветомартовских демонстрација, такође почива на реторичком моделу унакрсног смењивања питања (А) и одговора (Б), којим се симулира дијалог:

А (питање): „Ко је после четрдесет и прве године извео тенкове у овај град на свој народ? Како се зове тај режим? Је ли он окупаторски?

Б (одговор): Јесте! И данас нам планирају будућност. Они хоће да окупирају и наш двадесет и први век. Они извлаче нашу двехиљадиту годину да би је убили. Они нашу будућност хоће већ данас да потроше. Прошлост су нам потрошили, садашњост нам троше, хоће и будућност да нам потроше.

А (питање): И шта нам они нуде у тој будућности? На свом балу вампира шта су нам обећали?

Б (одговор): Рекли су, ако све буде у реду, ако буду владали без проблема, двехиљадите године имаћемо дупло више него што имамо данас. Ја вас позивам, извадите ваше новчанике, пребројте шта имате у њима. Двехиљадите године имаћете дупло више!

А (питање): Да ли од тога може да се живи, да ли за то вреди живети?

Б (одговор): Ако они преброје паре у својим новчаницима, делегати на њиховом балу вампира, установиће да се налазе већ у двадесет и трећем веку. Ми смо у петнаестом, они су у двадесет и трећем, очигледно, међу нама нема помирења. Или Србија или они, или ми или они! Ми имамо и практичнији предлог. Ако са грбаче српске привреде скинемо те паразите, већ данас бисмо сви ми могли да имамо дупло више него што имамо, јер то што они имају, украли су од нас. Дакле, даме и господо, ако би данас режим Слободана Милошевића отишао са власти, ми бисмо већ сутра били у двадесет и првом веку.

А (питање): Зар то није добра понуда?

Б (одговор) Ако желе да нас уведу у двадесет и први век, нека оду и ми смо већ у будућности, јер нама са њима будућности нема.” (Ђинђић, интернет).

Овим реторичким моделом Ђинђић се често служио да би постигао драмски ефекат и појачао убедљивост исказа, као што се у више његових беседа појављују истоветни мотиви, поређења и симболи (мотив вампира, смрти и труљења – „бал вампира”, „конгрес вампира”; метафоре – „банда црвена”, „црвена Нојева барка”, „замајац промена”; симболи кретања – „точак”, „замајац”, симболика празног новчаника).

„Ђинђић је у својим говорима подједнако успешно владао метафоричким (замена речи по начелу сличности) као и метонимијским полом језика (замена по начелу контекста). На тај начин овај говорник је исказао свој посебни стил и смисао за неочекивана поређења који се кретао у широком дијапазону од лирског и романтичарски иронично духовитог до епског” (Станојевић 2004, стр. 76).

То би се могло довести у везу са развијеном свешћу овог говорника о важности планирања јавних наступа и припремања говора, о чему, поред осталог, сведоче белешке које је водио и књиге које је читао. На полицама његове личне библиотеке, поред књига из области филозофије, политичког маркетинга, менаџмента, белетристике, мемоарских списа и дневника познатих светских политичара, налази се неколико *public speaking* приручника, као и *Реторика*¹

¹ Видети, Нушић, Б; 2009.

Бранислава Нушића и антологијски избор *Најлепше српске беседе*² Милентија Ђорђевића.

У белешкама вођеним на српском и енглеском језику које представљају облик интраперсоналне комуникације (упутства, на-знаке, подсећања и размишљања које особа упућује себи), Ђинђић на једном месту записује: „Формирати сет од пет типичних ставова који изражавају однос према реалности и вредностима, тј. који поларизују конзервативно од прогресивног. То је дубинска поларизација бирачког тела и она ће у великој мери определити резултат избора. Питати у кога имају више поверења да ће решити проблем.” (Ђинђић, интернет).

Може се претпоставити да је он развијао беседничку стратегију свакодневним бележењем својих размишљања, трудећи се да осмисли различите реторичке шаблоне и матрице које би, по потреби, и у зависности од околности, могао да употреби у јавним наступима. Извођени пред публиком, његови говори одавали су утисак импровизованости. Ипак, Ђинђићева интересовања за подстицање мотивације бирача и ефекте које говорник очекује да се јаве код слушалаца (политичко понашање и ставови, животна филозофија) потврђују претпоставку да је реч о претходно припреманим и осмишљеним говорима. О томе сведочи и забелешка коју налазимо у једном од његових роковника: „Сваки јавни наступ мора да буде планиран” (Ђинђић, интернет).

Компаративном стилско-реторичком анализом Ђинђићевих политичких беседа одржаних 18. августа 1998. на Трећој ванредној скупштини Демократске странке у Београду и 26. септембра 2002. на митингу подршке председничком кандидату Мирољубу Лабусу, могуће је издвојити њихова заједничка обележја и детаљније описати специфичности беседничког поступка које су карактеристичне за овог говорника. Тиме би се добила и шира слика о говорништву настајалом у оквиру демократске парадигме политичког комуницирања и једном од његових најзначајнијих представника.

Своју беседу на Трећој ванредној скупштини Демократске странке Зоран Ђинђић је започео смиреним тоном и у духу запитаности над политичком будућношћу и судбином српског народа. Уводећи публику *in medias res* посредством дијалошке (еротемске) методе, говорник своје излагање развија на одговорима на претходно постављена питања. Реторским питањима мотивишу се слушаоци да покушају да сами пронађу одговоре. Понекад одговор бива садржан у питању, неретко, симболеутичким питањем говорник као да тражи савет од слушалаца.

² Видети, Ђорђевић, М; 1999.

Говорник улива сигурност и наду слушаоцима спремношћу да на питања без оклевања одговори. Одговорима се отклања осећај неизвесности и безизлаза. Анафорским понављањем узрочних везника *зато што* који се појављују у конекторској улози додатно се динамизује говорни исказ и доприноси његовој сугестивности и интонационо-ритмичком обликовању:

„Сва велика обећања у овој земљи досад су била изневерена, па ипак ми смо вечерас овде. Зашто? Нико ником у овој земљи више не верује, па ипак, ми смо вечерас овде, да би од многих других који нису овде тражили поверење. С којим правом? Сви су дигли руке од ове земље, од Србије. Зашто ми не одустајемо? Зашто смо ми данас одлучнији него што смо икада били?

Зато што смо ми снага промена. Зато што ми имамо јасну визију будућности. Боље будућности за ову земљу. Зато што је, управо нама, нама који смо овде и многима који нису овде, али су својим срцима са нама, зато што је нама припао велики историјски задатак, да објавимо крај једне несрећне епохе, да затворимо Пандорину кутију пораза и зла у овој земљи, да покренемо Србију са мртве тачке. И да објавимо свету који чека да му се прикључимо, свету који жели да његов део буде и Србија, буде и Црна Гора, буде и Југославија, да том свету објавимо да ће убудуће кретање Србије бити мерено мерилима људске среће, економског развоја, друштвеног просперитета, а не хировима диктатора и деспота” (Ђинђић, интернет).

Реторичком техником понављања појединих речи и делова реченица са функционално-стилском маркираношћу (глаголи, везници), појачава се убедљивост и ритмичност исказа, а у конекторској улози се поред реторских питања појављују и градација, хипербола и остале фигуре понављања (полисиндет, анадиплоза и др.)

Заснивањем излагања на наглашеним контрастима и укрштањем различитих идејних гледишта и временских перспектива (ми—они, демократе—комунисти, прошлост—садашњост, садашњост—будућност) доприноси се драматизацији говорног чина. Иронијско-пародијским поступком и у духу црног хумора деконструише се ауторитет Слободана Милошевића и његове политичке партије:

„Нажалост, морамо бити реалисти, овај систем нестаје у процесу труљења. Он инфицира и трује све око себе. Свакога дана, свакога сата. За два дана биће у овој дворани један други конгрес, конгрес вампира. Надам се само да ће позитивна енергија која остане од овог нашег данашњег скупа, да ће деловати два дана, четрдесет и осам сати. Убија вирус!” (Ђинђић, интернет)

Служећи се готово идентичним беседничким поступком, Ђинђић започиње своју беседу на митингу поводом председничких избора 26. септембра 2002. у Београду. После уводног обраћања и изношења позитивних вредносних ставова о предизборној кампањи и

порукама појединих председничких кандидата, Ђинђић низом еротемских питања заснованим на иронији и парадоксима покушава да изношењем негативних вредносних тврдњи подстакне публику да изрази своје незадовољство и неслагање са политичким странкама и њиховим председничким кандидатима:

„Пратио сам, као и ви, ову предизборну кампању председничких кандидата и могу да кажем, слажем се са понеким порукама које су они емитовали. Слажем се с тим да треба вратити осмех народу у Србији. Слажем се да морамо да се боримо против криминала, против мафије. Слажем се да треба да сачувамо земљу у којој живимо и да уведемо више реда у њу.

Ништа ту није спорно, једно је међутим спорно. Да ли су ти људи они који могу да остваре те циљеве? Да ли онај чија је странка унесрећила стотине хиљада људи има морално право да прича о осмеху? Зашто су нас унесрећили ако хоће да нас обрадују? Могли су пре дванаест година да нас обрадују тиме што се уопште не би појавили у Србији.” (Ђинђић, интернет).

Избегавајући да их непосредно именује, Ђинђић у форми импровизованих кратких прича са алузијом на неколико председничких кандидата (Велимир Живојиновић, Војислав Шешел, Војислав Коштуница), на сликовит начин, служећи се иронијом, парадоксима и народним хумором, персифлира њихове политичке ауторитете. Преласком са неуправног на управни говор и имитирањем говора председничких кандидата, доприноси се живописности излагања, док се контакт са слушаоцима остварује повременим прекидањем излагања еротемским реторским питањима и говорним паузама:

„И овај други који каже, мафија, криминал, каже, има највише искуства у томе, па ће бити успешан. То ме подсећа на оног пиромана који се јавио на конкурс за шефа ватрогасне службе и каже: ’Имам искуство у постављању пожара, изаберите ме за ту функцију, уживам кад видим пожар.’ То је Војислав Шешел, пиroman Балкана!

Чудан је и овај трећи, који каже, сачувао сам једну државу, сачуваћу и другу, и да вас питам, овако лично, као суграђанин: Две козе да имате да су вам важне и да имате алтернативу да их пустите да се саме чувају или њему да их дате да их чува, шта бисте изабрали? Да се саме чувају, наравно. Наравно, мора тога много да се промени у Србији, и зато смо ми овде и зато свакога дана радимо на томе.” (Ђинђић, интернет)

У композиционом погледу, после уводних делова заснованих на еротемским питањима и шаљивим причама са поентом, Ђинђић у средишњим деловима својих политичких беседа прелази на констатовање озбиљности ситуације, заговарајући идеју о неопходности промена. Иако изговорене у различито време и мотивисане другачијим поводом, разлика између њих огледа се у томе што је у говору из

1998. критика усмерена против Милошевића, а у говору из 2002. против Војислава Коштунице. Мотив промена постаје средишњи мотив који је уткан у идејно тежиште његових беседа, а могло би се рећи да он постаје и темељни реторички принцип са наглашеном мобилишућом и убеђивачком функцијом:

„Тај трулеж који се систематски шири нашем земљом у својој агонији, разара наш морал, наше породице, људско достојанство, животну радост. Наш противник је свој отров убризгао у све поре нашег друштва. Његова намера од самог почетка није била само то да успостави вечну власт, него да обликује нашу националну антропологију, да створи један нови национални карактер. Он нашем друштву намеће један посебан тип личности, посебан тип понашања, поданичког, подмитљивог, неискреног, нихилистичког, вероломног. Он по свом лику ствара новог човека, моралног квазимода у Србији.

Због тога, даме и господо, пројекат промена ни у ком случају не сме се зауставити на политичком систему. Србији је потребан тотални препород, јер Србија је у тоталној кризи. У Србији мора коначно да преовлада позитивна енергија, нормалност, здрав разум. Ми кажемо ми смо коалиција за промене, људи, ми смо коалиција за здрав разум. За елементаран здрав разум. Ми смо коалиција за силу Земљине теже. Уче деца у петом разреду основне школе, постоји сила Земљине теже, оно што је доле треба да буде доле, оно што је горе треба да буде горе, у Србији је негирана сила Земљине теже, оно најгоре је на врху, оно најбоље је на дну. Ми смо за елементарну логику живота.” (Ђинђић, интернет)

.....

„Нема сумње, много ствари у Србији није у реду и много ствари у Србији мора да буде боље. Али прва ствар која треба да се промени јесте да се поново уважава рад. Да политичари раде, а не да мудрују. Да се резултати вреднују, а не намере, не поза, доста је манекена у овој Србији и превише их има! И када вас питам, ко може да води те промене, па ваљда они који умеју и хоће да раде. (...) Новост је да неке ствари почињу да функционишу. То да не функционишу, то знамо од увек, то да функционишу, то почиње да се дешава. Србија почиње да показује своје лепо лице, извлачи се из блата, они који то не могу да издрже јер су ружни у себи, мажу је поново блатом!” (Ђинђић, интернет)

Завршни део Ђинђићеве беседе одржане на Трећој ванредној скупштини Демократске странке 1998. садржи дедуктивни закључак, тј. логички силогизам који је у вези са вредносном, узрочно-последичном и чињеничном аргументацијом и негативним тврдњама о поступцима појединих политичара и политичких партија развијаним у уводном и средишњем делу говора.

Изричући својеврсну одбрану опозиције заговарањем идеје да је у Србији пропао „мит опозиције” и његов сијамски близанац „мит власти”, а не права опозиција оличена у народу и његовим мукама, Ђинђић изношењем велике (А) и мале (Б) премисе, приступа њиховој конклузији (В):

А (велика премиса): Драги пријатељи, опозиција је јака у оној земљи у којој су проблеми народа велики и у којој је већина људи незадовољна. То је снага опозиције, није снага опозиције ни у саборима, ни у причама, ни у обећањима, ни у заставама, ни у процентима. Све се то може покрасти, све се то преваром може стећи, једино што је реално, јесте питање да ли људи живе добро, да ли су људи задовољни својим животом, да ли има шанси за развој у тој земљи.

Б (мала премиса): У Србији људи не живе добро, у Србији нема шанси за развој, у Србији док се режим не промени не може да нам сване.

В (закључак): Дакле, у Србији постоје сви услови да опозиција буде најјача на земаљској кугли, јер је власт најгора на земаљској кугли. (Ђинђић, интернет)

Овај вид закључивања могао би се довести у везу са Аристотеловим одређењем фигура силогизма према распореду малог (С), средњег (М) и великог (П) термина. Ђинђићев дедуктивни закључак одговарао би другом типу фигура (А: П–М, Б: С–М, В: С–П), од укупно три типа, колико је познавао Аристотел. У овој фигури средњи термин (М) појављује се као предикат обеју премиса и могуће је препознати је као иманентну у дедуктивном закључку који је Ђинђић извео у завршном делу своје беседе, према следећем обрасцу:

А (велика премиса): Опозиција је јака (велики термин – П) у земљи у којој људи не живе добро (средњи термин – М).

Б (мала премиса): Људи у Србији не живе добро (средњи термин –М).

В (закључак): Опозиција у Србији (мали термин – С) је јака (велики термин – П).

Закључак у завршном делу Ђинђићеве беседе одржане на митингу подршке председничком кандидату Мирољубу Лабусу 2002. почива на низу силогизама који подсећа на сорит, јер закључак једног постаје премиса другог, док су сви закључци, сем последњег, недовољно изражени, а узастопне премисе садрже заједничке термине:

„Гласајте за Мирољуба Лабуса, јер гласате за своју децу, а шта је важније нама овде него ваша и моја деца. Ја ћу због моје деце у недељу да изађем да гласам за Мирољуба Лабуса. Гласајте за своју децу и нећете погрешити!”

То би се могло приказати следећом схемом (A=B, B=B, B=Г, Г=A):

A: [Гласајте] за [Мирољуба Лабуса] = Б: јер [гласате] за [своју децу],

Б: [ваша/моја деца] = В: [нама/мени су најважнија]

В: [Ја] ћу због [моје деце] да изађем да гласам за = Г: [Мирољуба Лабуса].

Г: Гласајте за своју децу [Мирољуба Лабуса] = А: и нећете погрешити!
[ако гласате за њих]

Изједначавајући гласање за Мирољуба Лабуса са гласањем за децу, Ђинђић се послужио техником когнитивног споја, тачније, по лугом уверавања заснованом на „полугама врлине” (the „virtue” device), „помоћу којих одређене особе, ствари или идеје прихватамо, повезујући их са речима или симболима који означавају нешто ’добро’ ” (Miller R. 1946: 149).

Филип Бретон на трагу теоријских ставова Клајда Милера (Clyde R. Miller) и Сергеја Чакотина (Serge Tchakhotine) ове полуге уверавања повезује са рефлексним радњама, истичући да оне дејствују као условни рефлекс Павловљевог типа:

„Таквим спојем, било да је реч о афективном или когнитивном, успоставља се необична дијалектика механичког реаговања и потребе за понављањем. У ствари, елементи самог амалгама, да би он био делотворан као манипулаторски поступак, морају бити тако привлачни да делују скоро тренутно” (Бретон 2002, стр. 113).

Када је реч о невербалној комуникацији, емоционална снага и сугестивност Ђинђићевих говорних излагања изражавају се посредством фацијалне експресије и гестовног комуницирања. Енергични, „севајући” поглед и намрштене обрве, којим се изражава љутња и нестрпљивост, неки су од знакова фацијалне експресије и невербалних средстава којима Ђинђић успостављања интеракцију са публиком.

Он то чини и посредством гестова, и то, најчешће, посредством ручних гестова или диригентских знакова. Од укупно дванаест различитих врста диригентских знакова које у књизи *Откривање човека кроз гестове и понашање*³ разликује Дезмонд Морис (Desmond Morris), у Ђинђићевим говорним излагањима, најчешће се, као пратилац, појављује подигнута рука са испруженим кажипрстом. Ђинђић се овим покретом служи у два његова облика: онда када жели да истакне и нагласи важност онога о чему расправља или да искаже претећи став и испољи агресију према политичким противницима.

Од прозодијских средстава приметно је варирање говорне интонације и јачине изговора појединих речи и група речи у реченици којима се уносе различите нијансе у значењу и доприноси ритмичко-

³ Видети, Морис, Д; 1979.

мелодијском обликовању говорног исказа. Ћинђић се често служи и говорним паузама, које постају носиоци посебног емоционалног значења и комуникациони канал за ослушкивање публике и одржавања привидне дијалошке везе са њом.

ЗАКЉУЧАК

Политичке беседе и говори Зорана Ћинђића, са свим врлинама и слабостима говорништва настајалог у оквиру демократске комуникацijske парадигме, најављивали су лепша времена и подстицали наду у светлију будућност у Србији.

Наше интересовање у овом раду било је усмерено у правцу одређивања жанровских модела и жанровских специфичности Ћинђићевих политичких беседа, а потом и на уочавање најважнијих политичких идеја у контексту општих геополитичких, историјских, културних и социјалних промена.

Применом компаративне стилско-реторичке анализе појединих политичких беседа Зорана Ћинђића, издвојили смо њихова заједничка обележја и детаљније описали специфичности беседничког поступка које су карактеристичне за овог говорника.

Унапређујући своје беседничко умеће и заснивајући га све више на сликовитим метафорама, Ћинђић је током 2003. као премијер Србије започео кампању *Србија на добром путу*. Она је, поред осталог, имала за циљ непосредне сусрете и разговоре са грађанима и саопштавање приоритета и развојне стратегије Владе Србије.

Ћинђић је у оквиру те кампање, током 2002. и 2003, у више српских градова одржао неке од својих најинспиративнијих беседа и говора, који ће се засигурно још дуго памтити и препричавати. Можда је Србија већ тада кренула тим добрим путем о којем је овај беседник надахнуто говорио. Ипак, изгледа да је он тада био у немогућности да предвиди да се том путу за њега ускоро ближи крај и да се онај који је највише сањао из недосањаног сна неће пробудити.

ЛИТЕРАТУРА

- Бретон, Филип (2002), *Изманипулисана реч [The manipulated speech]*, Клио, Београд.
- Ђорђевић, Милентије (1999), *Најлепше српске беседе [The very best of Serbian Oratory]*, Просвета, Београд.
- Ђорђевић, Марко М. (2012), „Ка дефиницији политичког беседништва – ауторитарно и демократско политичко комуницирање” [Toward a definition of political oratory-authoritarian and democratic political communication], у: Српска политичка мисао, Институт за политичке студије, Београд, вол. 36, број 2.
- Ћинђић, Зоран, „Говор Зорана Ћинђића на митингу поводом председничких избора”, [Zoran Đinđić's Speech at a rally on the occasion of presidential elections] (интернет) доступно на: https://www.youtube.com/watch?v=MIDe_PEs0hM, (приступљено 9. фебруара 2015)

- Ђинђић, Зоран, „Говор Зорана Ђинђића на Скупштини Демократске странке 18. 8. 1998”, [Zoran Đinđić's Speech at the General Assembly of the Democratic Party 18. 8. 1998], (интернет) доступно на: <https://www.youtube.com/watch?v=xQoXAJhhGYM>, (приступљено 15. априла 2015)
- Ђинђић, Зоран, „Говор Зорана Ђинђића на митингу коалиције 'Заједно' [Zoran Đinđić's Speech at a rally of the coalition "Together"]], (интернет) доступно на: <https://www.youtube.com/watch?v=FnLGUVHQDCE>, (приступљено 15. априла 2015)
- Ђинђић, Зоран, „Бележница др Зорана Ђинђића са забелешкама о вредностима, насиљу у породици, раду Владе, проактивном ставу према будућности” [The Notepad of Zoran Đinđić with notes about values, family violence, the Government, proactive attitude towards the future], (интернет) доступно на: <http://www.zorandjindjic.org/beleske>, (приступљено 15. априла 2015)
- Ђинђић, Зоран, „Роковник Зорана Ђинђића са забелешкама о страначкој организацији” [The Planner of Zoran Đinđić with Notes on Party Organization], (интернет) доступно на: <http://www.zorandjindjic.org/beleske>, (приступљено 15. априла 2015)
- Коен, Морис; Ернест Нејгел (1982), *Увод у логику и научни метод [An Introduction to Logic and Scientific Method]*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд.
- Miller, Clyde R. (1946), *The Process of Persuasion*, Columbia University, New York.
- Морис, Дезмонд (1979), *Откривање човека кроз гестове и понашање [Manwatching: A Field Guide to Human Behaviour]*, Просвета, Београд.
- Нушић, Бранислав (2009), *Реторика [Rhetoric]*, Чигоја штампа, Београд.
- Станојевић, Добривоје (2004), *Медији и начела дијалога [The Media and principles of dialogue]*, Мали Немо, Панчево, 2004.

ZORAN ĐINĐIĆ'S POLITICAL ORATORY – PRINCIPLE OF UTOPIA AND LOGIC OF HOPE

Marko Đorđević¹, Dobrivoje Stanojević²

¹University in Kragujevac, Faculty of Education, Jagodina, Serbia

²University of Belgrade, Faculty of Political Sciences, Belgrade, Serbia

Summary

Modern political oratory in Serbia during the re-established multiparty system (the nineties of the twenty century) is one of the most important means of political struggle, a way of placing political ideas, but also the manipulation of the public. At the same time, it is a special genre of speech because the formal-aesthetic dimension of shaping political messages can be viewed as a functional tool for the formation and spreading of political ideas.

This paper explores Zoran Đinđić's political oratory, who by his public actions advocated elucidating the complex political and state issues. By applying a comparative stylistic and rhetorical analysis of individual political words, we have singled out their common features and described in more detail the specifics rhetorical procedure that are characteristic of this speaker.

His rhetoric is observed within the democratic paradigm of political rhetoric, which from 1990 to 2000 appears as a counterbalance to the dominant, authoritarian communication paradigm of political communication.